

Природњачки музеј
БИБЛИОТЕКА

|| 15732 б)

МУЗЕЈ
СРПСКЕ ЗЕМЉЕ
Бр. 172

МУЗЕЈ СРПСКЕ ЗЕМЉЕ 8.

7 с. Давидовић

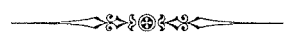

ОРНИТОЛОШКЕ БЕЛЕШКЕ

ИЗ

МУЗЕЈА СРПСКЕ ЗЕМЉЕ

(ОДШТАМПАНО ИЗ НАСТАВНИКА)

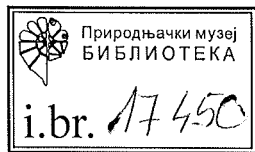

БЕОГРАД, 1910.

НОВА ШТАМПARIЈА „ДАВИДОВИЋ“ — ДЕЧАНСКА УЛИЦА БР. 14.

ЉУБ. М. ДАВИДОВИЋА.

610p. 3400

1 О галици или планинској чавки.

(*Pyrhocorax pyrrhocorax* L.)

Први пут се ова птица помиње у нашој орнитолошкој литератури 1867. године.¹ Пок. *Панчић* наводи са Копаоника и планинску чавку са црвеним кљуном и ногама.²

Заслужни писац за балканску орнитологију, г. *О. Рајзер* о планинској чавки каже од речи до речи ово : „За мојег првог путовања констатирао сам, да је ова врста чавке чести становник по Старој (нарочито на Бабину Зубу од прилике 20 парова !) и Сувој Планини. На гребену потоње планине уби-смо и конзервирасмо пар старих птица и младу, од прилике годину дана стару, планинску чавку. На против није Копаоник подесан за боравиште ове чавке, а још мање оне са црвеним кљуном (*Pyrhoc. graculus*), јер у једну руку не обилује стр-мим стијенама, док је у другу пун увала и јама. Стога је нај-боље, ако бришемо дотични навод заслужнога ботаничара *Панчића*“.³

Музеј Српске Земље има у збирци 9 комада галица из Перишке Планине у Сврљигу (убијене су 5.—11. VII. 1904. год.) и један примерак са Суве Планине. Поред тога добио

¹ Д-р Јосиф Панчић. Птице у Србији. Београд 1867.

² I. с. стр. 10.

³ *О. Рајзер*. Извештај о успјеху орнитолошких путовања у Србији године 1899. и 1900. (Гласник Земаљског Музеја у Босни и Херцеговини. Књ. XVI., стр. 138.) Сарајево 1904.

је од своја два вредна и поуздана повереника и неколико података о овој птици. Њима се утврђују раније позната факта и шири област распрострањења ове птице.

Године 1903. био је са службом на Копаонику заузимљиви музејски пријатељ г. *Влад. Брзаковић*, па је том приликом обогатио Музеј великим бројем птица са Копаоника. Он је тада нарочито умољен, да обрати пажњу на копаоничке реткости, које пок. *Панчић* наводи у своме делу. Г. *В. Брзаковић* био је љубазан одазвати се музејској молби, пославши (априла и маја месеца те године) неколико проматрања својих, из којих се види да планинских чавака има врло много на Козјем Кршу, где живе у друштву. Доцније је послао Музеју и један опширнији извештај, где нарочито истиче и ово:

„И ако је г. *Рајзер*, у своме „Извештају“, казао да се ова птица не налази на Копаонику, јер тамо нема подесног места за обитавање, ипак сам је неколико пута посматрао на Копаонику, а потом ми је пошло за руком, да јој пронађем и њена боравишта. Она се налазе под Сувим Рудиштем. То су стара и напуштена рударска окна, која личе на бунаре, јер иду вертикално у земљу. Туна се и легу. Врло их је тешко убити на овом месту, јер кад осете да се когод њима приближи, неће за живу главу да изиђу на поље. Кад се покосе ливаде, онда у јатима излазе на пашу и лов на скакавце, који су им најмилија храна. Ако оваквих у близини не имају, онда не жале труда те путују и у друге крајеве, где се иначе никад не виђају. Тако сам их године 1901. нашао за време кошевине на висоравни званој Бубањ више Власова у прокупачком срезу“.

Алписке су чавке јако распрострањене у Перишкој Планини. У том погледу врло су интересантни извештаји г. *В. Живановића* земљоделца из Периша.

„Перишка Планина се пружа од историског места Пандирала, па до лозанског Црног Врха, на коме се налази пирамида (по генералштабној карти висок је 1302 м.). Важнија су места и висови на њој: Јелов Врх (1157 м.), Уланац (1258 м.), Вртаче и Седлар. По мерењу инжињера г. Н. Медуње, на њој има 280 хектара под суватом (пашом) а 300 хектара је каменито. Планинске чавке или, како их овде зову, *галлице* живе на ових шест места:

1. *Јелов Врх*. Ту има једна „пештарина“, која личи на бунар, јер води правце у земљу. Мало ниже у овој пештарини

крајеви се раширују на све стране и у том кривудању по рупама живе планинске чавке. Ову пештару сељаци зову и *ироси*, јер иде у дубину, и камену, кад се баци, треба 5 сек. док стигне на дно. О томе сам се уверио гледајући на сат. Овде живи јато око 30 комада. Мало их је, јер су се населиле и обичне чавке. С њима заједно живи и једно јато голубова око 20 комада. Место је каменито и пашито. Нема шуме. Док се изађе из села Периша довде, има један сат.

2. Друго место где живе алписке чавке зове се *Снежни Врх* или *Снежна Проиурина*. Тако га зову сељаци што није дубоко. Може се у њ сићи. Иде се мало у дубину, па онда страну. Од Јеловог Врха удаљено је 40 минута. Овде се с пролећа могу похватати живи младунци и дићи јаја. Јато галица, које овде живе заједно с голубовима (10—13 ком.), има око 160 комада. Голубова је мање, јер их јастреби тамане. Место је, како рекох, природно (приступачно).

3. *Вртаче*. Држе 15 минута. Место ово личи на друго налазиште. Галица има у јату доста (око 300 комада). Од села су удаљене, те их не гони нико. Живе саме. Место је каменито и суватно.

4. На 20 минута од Вртача налазе се *Перишке Падине*. Ту живи једно јато, које броји преко 150 комада. Ово јато обично иде те пије воду на *Ринским Корубама*.

5. *Седлар* (зове се још и *Јеленичка Проиаси*) лежи на 15 минута западно од Снежног Врха. На њему има око 200 комада алписких чавака. Тешко је овом месту прићи, јер се око „пропасти“ налази букова шума.

6. Највећи је вис *Уланац*. На њему је поменутих чавака и највише. У тамошњем јату има преко 300 примерака. Од Седлара до ове пропасти има 30 минута.

Све алписке чавке долазе на планинску ширину, која се зове *Кладанци*. Овде има чистих вирова за појење стоке, где и чавке долазе да пију воду са 5 места (са Јеловог Врха, Снежног Врха, Вртача, Јеленичке Пропасти и Уланца). Долазе у јутру до 10 сати, а после подне почињу долазити од 2 сата. У међувремену од 10 с. до 2 с. одмарају се у ладовини. По ливадама планинским скупљају скакавце и зобе смрекино зрнење. То им је најобичнија храна. Преко лета, кад стигне воће, силазе у село, и то понајвише кад су дудови зрели. Зими кад је велика хладноћа — велики мраз — силазе понека јата

у село. Тада се хране зрном од смреке, јер је ова планина богата смреком. — Питоме су. Дочекују човека на десетак корачаји, а кад се косе ливаде и ближе (на 5 корака). Кад је која рањена у ногу, крило и т. д. те не може да лети, око ње скачу друге, тако да их човек може дугачким штапом побити. Нису никакве штеточине, јер једу скакавце и смреку. Легу се у месецу априлу и мају. Јаја се могу лако добавити из Вртача и Снежног Врха. Вичу : чвр, кр, цвр“.

1904. године добио је савезни ловачки клуб у Београду један примерак планинске чавке са Тупижнице у тимочком округу. Ту су се галице, како пише један тамошњи учитељ, члан ловачког удружења, од скоро населиле. Ранијих година није их било, јер су пређе ловци ишли на дивље голубе, које је истисла ова непозната им, црна птица. Поменути примерак налази се сада у збирци ловачкога клуба у Београду, а испунио га је Петар Ђурић, учитељ.

2. *Ampelis garrulus* (L.) у Србији.

Познато је, да ова лепа птица живи на далеком северу и да је редак гост у нашим крајевима. Пок. проф. *Панчић* у уводу своје књиге *Птице у Србији* стр. 9, забележио је, да је виђена у већем броју око Крагујевца 1850. године. Г. *Мих. Н. Раиковић*, у своме предавању *О птицијем свету у Крајини*, које је држао на првом конгресу српских лекара и природњака, септембра месеца 1904. год.¹, саопштио је, да је „у новембру 1887. год. у околини Неготина на месту Тројице, виђено једно јато *A. garrulus* (L.). Г. Жив. Живковић уловио је од тога јата 3 комада“. У орнитолошким белешкама, које је исти аутор уступио Музеју Српске Земље, стоји, поред тога, још и ова напомена : „тога дана био је јак мраз — цича.“

Последњи податак о појави ове птице у Србији, Музеј има из 1907. године, а од свога повереника г. Влад. Брзаковића, подшумара у Роготу. У једном писму упућеном на управника Музеја Српске Земље, г. Брзаковић, између осталог, саопштава и ово : „Како видите, ситну књигу окитио сам трофејом *Ampelisa*, те ће Вас занимати и његова судбина. Беше

¹ *М. Н. Раиковић*. О птицијем свету у Крајини. Стр. 13. Београд 1905.

једне зимске вечери, 14. јануара 1907. године, чекао сам близу Баточине курјаке, који још увек упадају у Рогот и даве платане. Те вечери беше бог Нивиус излио своју благодат, на већ иначе снежну околину Рогота, што ми је и одржавало стрпљење, да по овако пасјем времену чекам курјаке. Док сам се сав био претворио у ухо, тргну ме шум двеју птица, које долетеше и падоше на дрво изнад моје главе. Можете замислити како се обрадовах, кад спазих оне велике ђубе на њиховим главама. У том моменту заборавих на крупно олово у пушци и непосредну близину њихову, и, чини ми се, још нисам ни пресавио прст преко обараче, а пушка рукну као никад. Само видех перје како се беше измешало са снежним пахуљицама и падаше на земљу. Што је читаво остало, покупио сам као калуђер свечеве кости; али не да их сахраним у гробницу, него да обрадујем Музеј извештајем и у прилогу под ./. послатим реликвијама на даљи поступак. Ето, то би Вам била у кратко историја једне птице, која „сваке седме године долази на југ“ и да се овако жалосно проведе!“

Честа појава *Ampelis gerrulus* (L) у Маџарској преко зиме 1906./7. године,¹ дала је повода и Музеју Српске Земље, да објави горњу белешку о овој реткој и интересантној птици.

3. Прилози за народну номенклатуру птица.

Када је, 1904. године, објављен први *Списак птица у Музеју Српске Земље*, напоменуто је, да је у њему „нарочито избегавано да се за сваки научни термин мора наћи или, што је још горе, направити српски еквивалент“. Том су приликом умољени музејски повереници, „да, кад буду слали поједине предмете, прибележе како их народ зове у њиховом крају“. Овој молби одазвали су се неколики пријатељи његови и послали су своје раније белешке или су уз послате птице шиљали и имена њихова. Белешкама се је Музеј послужио само у случајевима, кад су оне потицале од стручних лица: у противном случају, он је нарочито тражио предмете на које се односе имена. Осем тога записивани су, овда онда, и називи појединих птица по казивању извесних лица приликом похођења ориентолошког одељења музејског.

¹ в. *Aquila* Bd. XIV. p. 339. Budapest 1907.

Саопштавајући до сад прикупљено градиво за номенклатуру птица, Музеј Српске Земље понова се обраћа својим многобројним пријатељима с молбом, да га у овом послу помогну. Он нарочито рачуна на свесрдну помоћ учитеља и професора, који и највећу тешкоћу осећају употребом, често пута врло незгодно, скованих речи. Добра народна номенклатура може се извести тек онда, ако се најпре буде „брижљиво збирало и верно бележило“, како је то пок. *Ј. Панчић*, још пре скоро 50 година, нарочито истакао а не послугом из речника, „које су језикослови списали и који садрже множину некритичних речи често само зато узетих да их има више“.¹

Имена птица побележена су истим редом као и у *Описку птица у Музеју Српске Земље*. Поред сваког назива означено је, у загради, из кога су краја и име лица, које га је Музеју доставило.

1. *Parus caeruleus* (L) — *сланинарка* (у Прокупљу. „Деца је хватају на сланини, коју врло радо једе, не разликујући је од *P. major* (L); али је у топличком округу има скоро свуда, а пошто је *P. major* (L) ређи, држим, да се име може однети на *P. caeruleus* (L)“. Влад. Брзаковић подмушар).

2. *Tichodroma muraria* (L) — *музгавац* (у околини Рашке чуо и забележио В. Брзаковић подшумар).

3. *Miliaria calandra* (L) — *шравајка* (у Белом Поточу близу Београда. В. Брзаковић подшумар).

4. *Carduelis carduelis* (L) — *попадница* (у Пољни у Левчу Т. Бушетић, учитељ, исто име забележио у околини Скопља у Старој Србији Светозар Томић професор, — *чешљигарка* (Алекса Поповић трговац из Голупца), — *циганчица* (у Лугавчини окр. смедеревски. Станко Илић земљоделац), — *лепошница* (у Пољни. Тод. Бушетић, учитељ), — *црвениерчица* (Врагочаница у окр. ваљевском. Стеван Јанковић земљоделац).

5. *Chloris chloris* (L) — *зеленшарка* (у Неготини. П. Ђурић учитељ и Мих. Рашковић порезник у пензији).

6. *Coccythraustes coccythraustes* (L) — *дебелкљуна* (у врањском округу, прибележио М. Рашковић порезник), — *дебелокљуна* (Звездан, у тимочком округу, Петар Вучковић учитељ), — *шуйокљуна* (у крушевачком округу, Н. Н. земљоделац).

¹ Д-р *Јосиф Панчић*. Рибе у Србији. Стр. 49. Београд 1860.

7. Oriolus galbula L — *вуга* (Пољна у Левчу. Т. Бушетић учитељ. Пок. Ј. Панчић узео је, за ову птицу, име жуја, а у напомени своје студије *Птице у Србији* (стр. 36) забележио је: „где што зову и ову птицу *вугом* због гнезда које је налик на вугино али веће;“ међутим од масе посетилаца Музеја *из разних крајева Србије* увек се чуло само име вуга за *O. galbula* L а нико то није поновио за *Aegithalus pendulinus* (L).

8. Garrulus glandarius (L) — *креја* (руднички окр., прибележио П. С. Павловић), — *сојка* (од пок. М. Протића, бив. окр. начелника из Крушевца, још као ђак, слушао је узречицу: „трепће к’о сојка“ П. С. Павловић).

9. Pyrrhocorax pyrrhocorax (L) — *галица* (село Периш у Сврљигу. В. Живановић, земљоделец).

10. Corvus corax L — *гробар* (Кратово у Старој Србији, „јер виче гроб! гроб! и предказује да ће неко да умре“. Саопштио Стев. Симић, проф.).

11. Corvus frugilegus L — *гал* (множ. *галови*. Милошево. окр. моравски. В. Брзаковић, подшумар); — *гак* (у окол. Прокупља. В. Брзаковић, подшумар).

12. Micropus aris (L) — *дивља ласта* (Бели Поток. В. Брзаковић, подшумар).

13. Sargimulgus europaeus L — *полегуша* (Пољна у Левчу. Тод. Бушетић, учитељ); — *прилегало* (окр. врањски. М. Рашковић, порезник); — *звонац* (у Жејевици код Чачка. Мил. В. Поповић, учитељ).

14. Urrua eops (L) — *цигански петао* (у Зајечару чуо и забележио П. С. Павловић).

15. Coracias garrula L — *чластара* (у Луњевици окр. руднички и у чачанском округу. П. С. Павловић. У окр. врањ. Ж. Ј. Јуришић проф.).

16. Merops eripaster L — *маслар* (у Милошеву чуо и забележио Вл. Брзаковић, подшумар).

17. Alcedo ispida L — *погмурац* (Дојкинци, окр. пирот. Прибележио Ник. Ранојевић, професор).

18. Junco torquilla L — *змијоглава* (а и *вијоглава* у околини Авале. Влад. Брзаковић).

19. Driocorus martius (L) — *црна жуња* (у Пољни. Тод. Бушетић, учитељ. Западна Србија Д. Стојићевић, проф.).

20. *Carine postua* Scop. — *жукумавка* (врањски округ, М. Рашковић, порезник; у околини Прокупља, В. Брзаковић подшумар).

21. *Syrnium aluco* (L) — *сова* (у врањ. окр. М. Рашковић, порезник) — *ушња* (Прилепско Поље у Стар. Србији, Вељко Ристић, земљоделац).

22. *Pisorhina scops* (L) — *ђук* (у Зајечару, П. С. Павловић; у врањ. округу М. Рашковић).

23. *Asio otus* (L) — *ушњина* (Врањска Бања, Влад. Брзаковић, подшумар).

24. *Bubo bubo* (L) — *јејина* (Рашка, Влад. Брзаковић) — *букач* (у Раљи окр. беогр. В. Брзаковић); — *букача* (у рудн. округу, П. С. Павловић; у Мачви, Ж. Ј. Јуришић); — *буф* (Прилепско Поље, В. Ристић).

25. *Milvus milvus* (L) — *ракљаш* (Бели Поток, Вл. Брзаковић).

26. *Cypus fulvus* (Gm), а и *Vultur monachus* L., зову у Подрињу *лабинарима* (по саопштењу Драгутина Р. Степановића, рудар. инжињера).

27. *Perdix perdix* (L) — *ливадарка* (у Мајдан Пеку. Драг. Р. Степановић, рудар. инжињер).

28. *Caccabis saxatilis* (Meyer) — *камењарка* (у Мајдан Пеку. Драг. Р. Степановић).

29. *Ardea alba* L. — *рибарка* (Прилепско Поље. В. Ристић).

30. *Ardea galloides* Scop. — *риболовац* (Забележио и заједно с птицом послао Стојан Атанацковић, учитељ из Доње Речице у ср. прокуп., окр. топличком).

31. *Botaurus stellaris* (L) — *блатњски бик* (Прилепско Поље. В. Ристић), — *бушњавац* (Блацко Језеро, окр. топл., Влад. Брзаковић, подшумар).

32. *Fulica atra* (L) — *мишка* („јер има лишај на челу“. У Милошеву чуо и забележио Вл. Брзаковић).

33. *Galinula porzana* (L) — *пеймљ* (Милошево, окр. моравски Вл. Брзаковић), — *воденка* (у околини Добричева, у окр. моравском, прибележио Н. Дивац, птицу донео у Музеј).

34. *Galinula chloropus* (L) — *клокочица* (ваљда због траве клокота, у којој се најрадије леже — у околини Рогота. Вл. Брзаковић, подшумар).

35. *Сгех сгех* (L) — *дрѣвацац* (у врањ. округу. М. Рашковић), — *цеѣвацац* (Пољна. Тод. Бушетић).

36. *Rallus aquaticus* (L) — *цибов* (у ваљевском округу. Богдан Јанковић, проф.).

37. *Oedicnemus oedicnemus* (L) — *тодорић* („легу се на манастирском спруду и име му је дошло због гласа, који личи на тодорић! тодорић!“ Рогот. В. Брзаковић, подшумар).

38. *Vanellus vanellus* (L) — *калуђерица, злослутница, манастирка, пољадика* (у окр. врањском забележио Б. Драгићевић, окр. марв. лекар), — *зловремац* (у околини Јагодине забележио Јов. Вулић, железнички чиновник).

39. *Anas crecca* (L) — *кржавац* (Милошевац, окр. моравски Вл. Брзаковић).

40. *Anas querquedula* (L) — *крчуга* (послао са горњим именом из Прокупља Милан Дичић, трговац).

Квињачама у Добри (окр. пожарев.) зову *Sterne*, јер пред кишу долазе из бара на Дунав и облећу га. (Влад. Брзаковић, подшумар).

